

Islamske oružane organizacije i islamizam na primjeru Bliskog istoka

MIRKO BILANDŽIĆ
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
e-mail: mbilandz@ffzg.hr

UDK: 297:291.7](569.4)
323.1PLO
Primljeno: 15. 9. 2008.
Pregledni rad

Politički islam (islamizam) odnosi se na političku strategiju koja od sredine druge polovine 20. stoljeća predstavlja dominirajuću artikulaciju muslimanskih političkih aspiracija. Islamizam je zajednički naziv za političke ideologije koje drže kako islam nije samo religija nego i politički sustav. Makar bitno istaknut, politički islam je tek jedna od političkih orijentacija unutar ukupnoga islamskog svijeta i uz to nije uniforman pokret. Unutar njega postoje mnoge različitosti: od socijalno-karitativnog preko političkog djelovanja do korištenja nasilnog i oružanog djelovanja (džihad). Različitosti unutar islamizma vidljive su i kod oružanih organizacija. Mnoge od njih imaju različite ciljeve. No, kad imaju i identične ili slične ciljeve, među njima se opet događaju raskoli i međusobni sukobi (i oružani), ponajprije, zbog različitih shvaćanja koje strategije te sredstva, politička ili vojna, uporabiti za ostvarenje krajnjih ciljeva. Također, unutar islamskog svijeta postoje oružane organizacije koje ne spadaju u okvire koncepta političkog islama (sekularne).

Ključne riječi: POLITIČKI ISLAM, ISLAMIZAM, PALESTINSKA OSLOBODILAČKA ORGANIZACIJA (PLO), HAMAS, HEZBOLAH, FATAH, ORUŽANA ISLAMSKA GRUPA

UVOD

Arapsko-izraelski sukob jedna je od dominantnih tema suvremenih međunarodnih političkih odnosa još od njegovih početaka i izbijanja prvoga arapsko-izraelskog rata u svibnju 1948. godine. Drugi (1956), treći (1967) i četvrti (1973) arapsko-izraelski rat, iračko-iranski rat (1980–1988), izraelska okupacija Libanona (1982) te prva i druga intifada¹ (1987. i 2000.) itekako su zaokupljali pozornost svjetske javnosti. Ti, kao i niz drugih događaja, pretvorili su Bliski i Srednji istok u iznimno turbulentno područje. Uostalom, riječ je o jednoj od najnestabilnijih regija u svijetu, području u kojem su opseg i intenzitet nasilja među najizraženijim u svjetskim relacijama. Kao jedan od aktera tih sukoba, arapske/islamske/islamističke oružane organizacije su pojam koji se često ističe. Brutalni udar Al Qa'ide na Sjedinjene Američke Države 11. rujna 2001. pozornost svijeta dodatno je usmjerio spram tih organizacija. No, zastrašujući udar na SAD, koji je uz to stubokom promijenio svijet, bitno je utjecao i na percepciju, razumijevanje i prikazivanje islamskog svijeta. Nakon udara na SAD 11. rujna 2001. brojni zapadni promatrači, osobito političari, tendirali su prikazivanju islamizma kao jedinstvenog pokreta i uz to kao nesklonog Zapadu. No, takav je pristup bitno pogrešan. Kako unutar muslimanskog svijeta (Schwartz, 2005) tako i unutar islamističkog pokreta (Gerges, 2005) postoje različite, bitno dijametralno suprotne struje. Ono što ih čini donekle jedinstvenim možda je tek nesklonost i oponiranje (čak i umjerenih krugova) gotovo stoljetnoj politici Zapada prema islamskom svijetu, osobito suvremenoj politici

¹ Intifada – ustanak (ar.)

uokvirenoj u “rat protiv terorizma” te nastojanja islamskoga svijeta usmjerena na redefiniranje njegove uloge na međunarodnoj sceni te odnosa prema Zapadu predvođenom SAD-om. Uostalom, i većina pripadnika islamističkog pokreta zamjera SAD-u da je učinke 11. rujna iskoristio za proglašenje totalnog rata protiv cijeloga islamističkog pokreta, a ne njegova radikalnog džihadističkog dijela (Gerges, 2005:70). Posve suprotno, pojedini stručnjaci umjerene krugove, i ne samo u muslimanskom svijetu, utjecajna islamističkog pokreta upravo vide kao bitan faktor dugoročne američke strategije za uspostavu američko-islamskog dijaloga, poboljšanje njihovih odnosa, stabiliziranje i redefiniranje situacije u nizu islamskih država, razvoj “demokracije” i stabiliziranje situacije na Bliskom i Srednjem istoku, što bi u konačnici znatno utjecalo na dosege “rata protiv terorizma” (Hamid, 2007).

Svrha ovoga rada nije pokazati ukupne političke ili socijetalne dimenzije islamskog svijeta ili njegovih pojedinih segmenata, nego analizirati strukturu, djelovanje i ciljeve te izvršiti kategorizaciju oružanih organizacija islamskog predznaka na primjeru Bliskog istoka. Predmet interesa pri tome predstavljaju nedržavne oružane organizacije (dakle, ne npr. vojska kao državna oružana organizacija). No, prije toga potrebno je definirati kontekstualni okvir, odnosno odgovoriti na pitanje što je to islamizam, budući da se uz taj pojam najčešće povezuju oružane organizacije. To je osobito važno ako se ima na umu ne baš rijetko, ali posve pogrešno, stavljanje znaka jednakosti između islamskog svijeta i islamizma. Islamski svijet je područje u kojem se, jednostavno kazano, prakticira islamska vjera, dok je islamizam politička orijentacija, zastupljena u jednom dijelu islamskog svijeta, u kojoj islamska vjera ima dominantnu ulogu.

POLITIČKI ISLAM I RAZLIČITOSTI ISLAMSKOG SVIJETA

Politički islam (islamizam) je politička orijentacija nastala unutar slojevitoga, složenog i unutar sebe bitno razjedinjenoga muslimanskog/islamskog svijeta. Unutar muslimanskog svijeta postoje različite političke orijentacije, države s različitim uređenjima – sekularne i islamističke (pri čemu su jedne i druge istaknuti američki saveznici, npr. Turska i Saudijska Arabija), njihovom različitom ulogom u međunarodnoj zajednici, različitim geografskim položajima, različitim brojem stanovnika, različitim stupnjem gospodarskog razvoja... Pojednostavnjeno, kako unutar islamskog svijeta, tako i unutar islamističkog pokreta kao njegova sastavnog dijela postoje različite, bitno dijametralno suprotne struje (Gerges, 2005). Islam je danas druga najrasprostranjenija religija u svijetu s približno 1,5 milijardi sljedbenika, od čega ih tek otprilike 300 milijuna pripada arapskom svijetu. Unutar islama postoje dvije osnovne skupine vjernika: Suniti i Šiiti. Suniti čine približno 90% muslimanskog svijeta, ali su Šiiti apsolutna većina u Azerbejdžanu (80%), Bahrainu (70%), Iranu (89%), Iraku (65%), relativna većina u Jemenu te značajna manjina u Afganistanu, Libanonu, Kuvajtu, Ujedinjenim Arapskim Emiratima. Dokaz bitnih različitosti unutar islamskog svijeta jesu i ratovi između islamskih država. Iračko-iranski osmogodišnji sukob (1980 – 1988) i iračka invazija na Kuvajt (1990) zasigurno su uvjerljivi argument unutarislamskih različitosti. Kada se tome pridodaju dugotrajni građanski ratovi unutar niza muslimanskih država (npr. Afganistan, Alžir, Libanon), podupiranje različitih oružanih (terorističkih), po ciljevima bitno suprotnih, organizacija od strane različitih muslimanskih država ili pak žestoka

borba za prevlast unutar islamskog svijeta (Saudijska Arabija i Iran) prikaz unutari-slamskih različitosti još je uvjerljiviji.

Politički islam svoje korijene vuče s kraja tridesetih godina 20. stoljeća. Godine 1928. Hasan al-Banna u Isma'iliyyi u Egiptu je osnovao organizaciju Muslimansko bratstvo (engl. *Muslim Brotherhood*, ar. *Ikhwan al Muslimin*). Ta najmoćnija organizacija islamskog svijeta nastala je upravo u trenutku kad se muslimanski svijet nalazio u stanovitoj smetenosti. U okvirima koncepta kemalizma² Otomanski kalifat, koji je simbolizirao jedinstvo islamske vjernosti, netom je bio ukinut i stvorena je sekularna turska država. Istodobno, pod utjecajem Zapada, u to vrijeme ponajprije Britanije i Francuske koje su vladale Bliskim istokom, podirvanje islamskih vrijednosti bilo je sve izraženije. U tom kontekstu, Bratstvo se zalagalo za socijalnu reformu na načelima Kurana, koji je prema njihovu mišljenju "vrhovni zakon" i sadržava moralna načela univerzalnog karaktera, zbog čega muslimansko društvo ne treba težiti europskim vrijednostima (Kepel, 2002:27–30; Hiro, 2003:344–346; Kulenović, 2008:97–100). Muslimansko bratstvo nije bilo samo dokaz traženja identiteta islama, nego je kasnije postalo uzorom za sve islamske/islamističke organizacije. Hasan al-Banna je, također, među prvima otvoreno postulirao suprotnosti između islama i Zapada (Townshend, 2003:113).

Unatoč postojanju nešto starijih povijesnih korijena, pojam politički islam novijeg je datuma. Poraz arapskog svijeta u trećem ratu s Izraelom potaknuo je njihove vođe na promišljanje budućnosti. Libanonski učenjak Salah al Munadshid u to je vrijeme objavio traktat koji je u zapadnom svijetu preveden pod naslovom "Kamo ide arapski svijet". Njegova poruka kako samo obnova u duhu islama može ojačati arapski svijet začetak je fenomena koji od 1967. mnogi nazivaju islamizmom, odnosno islamskim fundamentalizmom.³ Koncept sekularnoga arapskog nacionalizma (*al-qawmiya al-Arabiya*), koji je od svojih začetaka iz 19. stoljeća do kraja šezdesetih godina 20. stoljeća poprimao obrise političkog pokreta, od tog je trenutka počeo gubiti na značaju. Egipatski vođa Gamal Abdul Nasser, koji se smatra stvarnim utemeljiteljem arapskog nacionalizma (Dawisha, 2003), arapski je nacionalizam vidio kao put od solidarnosti do političkog jedinstva. Smatrao je da će Arapi kroz solidarnost i suradnju na gospodarskom, vanjskopolitičkom i vojnom polju ojačati svoju poziciju, a što će biti osnova za ukupno političko jedinstvo i stvaranje jedinstvene arapske države. Dakle, arapski nacionalizam je političko-društveni konstrukt koji je polazio sa stanovišta da su Arapi kulturološki uniformni, tj. da dijele sličnu povijest, imaju istu ili sličnu kulturu, običaje, uvjerenja te govore istim jezikom (arabizam, ar. *al-Uruba*) što je temelj i za

² Riječ je o ideologiji i modelu modernizacije muslimanskih društava koji se vežu uz ime osnivača moderne turske države – Mustafe Kemala Atatürka. Kemalizam sadržava šest načela: republikanizam, sekularizam, jezik kao definicija nacije, populizam i naglašavanje suvereniteta, revolucionarnost i etatizam koji ističe ulogu države u odnosu na državne interese u gospodarskom razvoju, društvu, kulturi i obrazovanju (Kulenović, 2008:75).

³ Fundamentalizam podrazumijeva vjerski aktivizam koji pozivanjem na vjerska načela nastoji ostvariti političke ciljeve. Pojam fundamentalizam izvorno je vezan u protestantizam, no on postoji i u drugim religijama (islam, judaizam). Izvorno se pritom podrazumijeva strogo pridržavanje tradicionalnih uvjerenja, odnosno fundamentalnih religijskih doktrina ili pak povratak temeljnim načelima i fundamentalnim religijskim istinama. Za razliku od ostalih religija, u islamskom svijetu fundamentalizam je dobio politička i društvena, ali i sigurnosna obilježja (Vidi: Esposito, 1999; Matthews, 2003).

političko jedinstvo (panarabizam, ar. *al-Uruba al-Shamila*),⁴ odnosno stvaranje jedinstvene sekularne⁵ arapske države na teritoriju na kojem žive Arapi (Dawisha, 2003). Neuspjeh ostvarenja koncepta arapskog nacionalizma ujedno je bio put za isticanje zasebnih interesa svake od država, put za ponovnu arapsku razjedinjenost. Rezultat tog procesa bio je ponižavajući poraz u trećem arapsko-izraelskom ratu 1967. godine. Taj je poraz pokazao da arapski nacionalizam ne može riješiti probleme Arapa, izvesti ih iz gospodarske nerazvijenosti i zaostalosti, napraviti tranziciju k samostalnosti i napretku, štoviše, arapski svijet je ostao razjedinjen, sa zategnutim međusobnim diplomatskim odnosima i bez Palestine, Golanske visoravni i Sinaja.

Propašću arapskog nacionalizma otvorio se prostor za traženje drugoga kohezivnog elementa unutar arapskog svijeta. Islamska vjera je postupno postajala tim sve značajnijim čimbenikom. Religijski identitet je postajao važnijim od nacionalnoga. Islam je postajao nov ideal, koji je, ako se slijede njegovi zakoni, trebao donijeti bolju budućnost. Postupna politička instrumentalizacija islama kao svjetske religije i njegovo pretvaranje u borbenu ideologiju, uz istodobni početak financiranja islamskih/islamističkih organizacija i skupina od strane saudijskih financijera (Kepel, 2002:69–75) imali su bitne učinke u primjerice zemljama Magreba, Egiptu, Arapskom poluotoku i Iranu (Štrbić, 1999). Dodatan učinak imao je četvrti arapsko-izraelski rat. Za razliku od katastrofalno poražavajućeg rata iz 1967, gotovo pobjednički “Ramadanski rat” (Yom Kipurški rat) vođen je pod vojnim sloganom “Bog je uzvišen”. Uz to, razvoju islamizma bitno su pridonijeli i istaknuti ideolozi islamskog svijeta ponajprije Abul Ala Mawdudi (Pakistan), Sayyid Muhammad Qutb (Egipat) i Ayatollah Ruholah Musavi Khomeini (Iran). No, tek je iranska revolucija 1979. Amerikancima bila povod da se sintagma politički islam lansira na svjetsku političku pozornicu otkad na njoj definitivno i zauzima značajno mjesto.

Politički islam (islamizam) se odnosi na političku ideologiju koja je u posljednjim desetljećima 20. stoljeća okupila muslimanske mase. To je okvir koji predstavlja dominantni muslimanski identitet i artikulaciju njihovih političkih aspiracija. Islamizam (ar. *al-islamiyya*) je zajednički naziv za političke ideologije koje drže kako islam nije samo religija nego i politički sustav, ističući pritom da se muslimani trebaju vratiti korijenima svoje vjere te se politički ujediniti. Islamisti se zauzimaju za povratak društva islamskim vrijednostima i uvođenju šerijatskog prava (vjerski zakon islama). Prema njima je jedino društvo temeljeno na islamskim načelima i zakonu rješenje problema koje uzrokuje moderni svijet uključujući društveno i kulturno otuđenje te političku i gospodarsku eksploataciju. Također se zalažu za panislamističko političko jedinstvo te eliminaciju gospodarskih, političkih, socijalnih i kulturnih utjecaja zapada na muslimanski svijet, budući da ti utjecaji nisu kompatibilni s islamskom vjerom (Interna-

⁴ Adeed Dawisha u svojoj knjizi “Arab Nationalism in the Twentieth Century” navodi da se pojam pan-arabizam rijetko koristi u arapskom jeziku te da je ovdje riječ o najprimjerenijem prijevodu. Slični pojmovi su al-Wuhda al-Arabiya (arapsko jedinstvo) i al-Ittihad al-Arabi (arapska unija).

⁵ Brojni kritičari arapskog nacionalizma ističu da je upravo eliminiranje islama kao kohezivnog čimbenika unutar arapskog svijeta razlog propasti tog koncepta. Za razliku od isključenja vjere iz arapskog nacionalizma, kršćanska vjera i judaizam sastavni su dio europskih i izraelskog nacionalizma. Dodatan razlog neprihvatanja arapskog nacionalizma bila je i Zapadna (“westernizacija”) izvornost tog koncepta.

tional Crisis Group, 2005; Kulenović, 2008:15–16). Islam i islamizam nisu sinonimi. Islam je religija, a islamizam ideologija ili preciznije instrumentalizacija religije, s elementima njezine ekstremizacije i militarizacije, radi ostvarenja političkih ciljeva. Koncept političkog islama u svojoj jezgri sadržava bitne kontroverzije. S jedne strane, islamisti tvrde da je islam način života u totalitetu ljudskog življenja (socijalnom, političkom, gospodarskom, religijskom itd. području) zbog čega se ne može govoriti o apolitičnim muslimanima. Za njih unutar islama ne postoje razlike između politike i religije, pri čemu su redefiniranu srž religije podredili političkim ciljevima (Roy, 2004). S druge, pak, strane pojedini znanstvenici negiraju političku dimenziju i ulogu islamske vjere (Halliday, 1996; Esposito 1992), pri čemu pojedini tvrde kako su samo 10% muslimana islamisti (Pipes, 1998). Zaključno, islamizam nije religijski fenomen, nego moderna politička ideologija (Matthews, 2003), to je pokušaj otimanja utjecaju Zapada i predstavljanje vlastitog identiteta, razmišljanja i vlastite akcije (Čekolj, 2004). Opravdano je postaviti pitanje koji su razlozi nastanka islamizma? Podrobna analiza prelazi okvire ovog rada, ali se sumarno mogu navesti tri razloga. Očito je da razloge nastanka islamizma treba tražiti u ukupnim odnosima na međunarodnoj sceni, ponajprije afganistanskom ratu i raspadu komunizma. No, islamizam je očito i posljedica raskola i rascjepa na relaciji između dijela muslimanskog svijeta i Zapada predvođenog SAD-om, ali i duboke političke, društvene i gospodarske krize zemalja Bliskog i Srednjeg istoka (Fuller, 2003; Gerges 2005). Politički islam iniciran krajem tridesetih godina 20. stoljeća, definitivno nastao krajem šezdesetih, na svjetsku scenu kao politički koncept lansiran krajem sedamdesetih, svoj vrhunac kao politička snaga doživio je krajem osamdesetih. Analitičari i stručnjaci se slažu da je tomu pogodovalo više razloga: pobjeda “islamističkih boraca” nad sovjetskom velesilom u Afganistanu; državni udar u Sudanu i dolazak na vlast islamista predvođenih Hasanom al-Turabijem; jačanje Islamskog pokreta otpora, po arapskom akronimu poznat kao Hamas (*Harakat al Muqawama al Islamiyya*) i ugrožavanje dotadašnje prevlasti sekularne Palestinske oslobodilačke organizacije (*Palestine Liberation Organization* – PLO); pobjeda Fronte islamskog spasa (*Front Islamique du Salut* – FIS) na alžirskim izborima (Kepel, 2002:8–9) čemu svakako treba pridodati i uspon proiranskog Hezbolaha u Libanonu (ar. *Hizb Allah*, engl. *Hezbollah, Party of God* – Božja stranka). Iračka okupacija Kuvajta, Zaljevski rat i njegove posljedice, prvenstveno stvaranje Al Qa’ide, objavljivanje rata SAD-u (*Declaration of War Against the American Occupying the Land of Two Holy Places*) te stvaranje “Svjetskoga islamističkog fronta za džihad protiv Židova i križara” (*World Islamic Front for Jihad against Jews and Crusaders*) bitno su pridonijeli da islamistički pokret i osobito njegov militantni dio poprime obilježja globalnog fenomena koji je nezaobilazan ne samo faktor, nego i subjekt međunarodnih odnosa.

Slojevitosti islamizma moguće je promatrati i kroz druge kriterije. Islamistička država uspostavljena je u Iranu i Sudanu, u bitnoj mjeri u Pakistanu i Libiji, načela islamističke države prisutna su i u Saudijskoj Arabiji. No, zanimljivo je da su, na iznenađenje mnogih, islamisti najprije došli na vlast u Iranu, a ne u arapskom svijetu. Islamistička je revolucija u Iranu bila isključivo šiitska pojava, dakle manjinski fenomen u islamskom svijetu. Unatoč tomu, ta je pojava utjecala na gotove sve države islamskog svijeta. Ciljeve islamizma moguće je promatrati na dvjema razinama: glo-

balnoj i nacionalnoj. Na globalnoj razini islamisti se zalažu za poticanje islama u cijelom svijetu i time širenje svoje interesne sfere, dok se na nacionalnoj razini zalažu za stvaranje islamističke države (*dawla islamiyya*). Za ostvarenje ciljeva islamisti se služe različitim sredstvima: od socijalno-karitativnih i misionarskih djelovanja (*al da'wa*), preko utemeljenja političkih pokreta i stranaka koji se pretežno služe političkim, miro-ljubivim sredstvima (*al harakat al islamiyya al siyasiyya*) priznajući pritom legitimitet nacionalnim državama i vlastima, kao što se to može vidjeti u Alžiru, Egiptu, Jordanu, Maroku, Pakistanu, Turskoj (Roy, 2004:62–65) do korištenja radikalnih sredstava uključujući oružano nasilje (*al jihad*) i terorizam. Unutar tih uvjetnih kategorija uočavaju se i dublje razlike. Islamski pokret otpora, po arapskom akronimu poznat kao Hamas makar deklaratorno politička stranka koja prvenstvo pridaje političkoj akciji i političkim sredstvima, danas se teško može svrstati u kategoriju islamističkih institucija političkog karaktera. Hamas je uvjerljiva iznimka koja dokazuje da se i islamisti političke orijentacije koriste nasiljem u ostvarenju ciljeva. No, uporaba brutalnog nasilja Hamasu nije prepreka i za političko djelovanje. Hamas je 2006. pobijedio na palestinskim izborima. S druge pak strane, također od 2006. militantni proiranski Hezbolah. (ar. *Hizb Allah*) član je libanonske vladajuće koalicije.

KATEGORIZACIJA I OBILJEŽJA ISLAMSKIH ORUŽANIH ORGANIZACIJA

Analiza ciljeva, organizacijske strukture i načina djelovanja pokazuje da islamske oružane organizacije pripadaju kategoriji terorističkih organizacija. Iako su, unatoč postojanju širokoga istraživačkog interesa, različiti pogledi na terorizam⁶ i njegova složenost onemogućili postavljanje opće teorije terorizma i njegovo generičko definiranje,⁷ nesporno je da islamske oružane organizacije zadovoljavaju sve temeljne elemente za njihovo svrstavanje u red terorističkih. Zajedničko svim definicijama jest da je u osnovi terorizma primjena terora, odnosno nasilja kao instrumenta za ostvarenje političkih ciljeva. Primjena terora i u osnovi je djelovanja islamskih oružanih organizacija. Nasilje koje primjenjuju nije krajnji cilj, nego sredstvo za ostvarenje cilja, ono predstavlja prijetnju, budući da teroristički akti imaju psihološki učinak, odnosno kao posljedicu izazivaju emocionalni odgovor šire populacije. Proizvodnja straha sredstvo je kojim se utječe na političke promjene i to je strategijski i operativni cilj terorizma. Strah usmjeren spram šire populacije, a ne nasilje usmjereno protiv vlasti, čimbenik je koji utječe na političke promjene. To nasilje nije usmjereno spram trenutnih žrtava, već protiv širih masa koje nisu trenutne žrtve i zapravo predstavlja prijetnju izvođenjem budućih terorističkih akata što ima znatan psihološki učinak u relaciji s ciljevima islamskih oružanih organizacija i njihovim težnjama usmjerenim na postizanje političkih promjena kao konačnom cilju kojem teže. Uz strah, temeljni element psihološke dimenzije terorizma je i publicitet. Kako bi usadili strah širokim masama, teroristi daju publicitet svojem postojanju i svojim aktivnostima. Terorističke operacije su nevojnog karaktera,

⁶ Veći broja djela koja obrađuju problematiku terorizma naveden je u popisu literature.

⁷ U svojoj knjizi *Political Terrorism*, Alex Schmid navodi više od stotinu (109) definicija terorizma. Vidi: Schmid, 1984.

one se planiraju i provode u tajnosti. Po svojoj prirodi one su nasilne i gotovo uvijek uključuju i kriminalne akte (ubojstva, atentati, sabotaze, otmice, uzimanje talaca itd.). Svi ovi elementi empirijski su primjenjivi i kad su u pitanju islamske oružane organizacije, kako na Bliskom istoku tako i u nizu drugih država. (Mullins, 1997:15; Long, 1990:1–28) Analiza unutarnje strukture islamskih oružanih organizacija također pokazuje da je riječ o terorističkim organizacijama. Imaju vojno i političko krilo te su strogo hijerarhijski ustrojene. Strukturirane su na funkcionalnim i teritorijalnim načelima. To znači da imaju tijela zadužena za vojna pitanja, tijela za politička pitanja, informiranje, planiranje i pripremu operacija, obavještajna djelovanja i pitanja sigurnosti, tijela za logistiku, tijela zadužena za izobrazbu, financiranje te tijela za tehnička pitanja. Teritorijalne postrojbe su od razine ćelije (do desetak osoba) do brigade (do desetak ćelija). Operacije gotovo uvijek izvode manje operativne postrojbe (ćelije), a svaka od njih ima svoj stil izvođenja operacija, vlastiti “modus operandi”.

Opća fenomenološka analiza terorizma također je primjenjiva na bliskoistočnu situaciju gdje je terorizam jedna od bitnih društveno-političkih značajki i u tom pogledu, posve izgledno u idućem razdoblju, neće doći do bitnijih promjena. Sve dok postoje uzroci terorizma, odnosno političke, ekonomske i socijalne nejednakosti i nepravde i dok postoje pojedinci i skupine, koji u reakciji na takvo stanje, a s ciljem njegova otklanjanja i ostvarenja vlastitih ciljeva, tendiraju uporabi nasilja, postojat će i terorizam. U svojoj biti terorizam je spoj politike i nasilja, što podrazumijeva uporabu nasilja za ostvarenje političkih ciljeva. Upravo to i jest bit terorizma, bit koja upućuje na pitanje: Zašto se događa terorizam? Odgovor na to pitanje pruža osnovu za opravdavanje različitih pogleda na teroriste: teroristi ili borci za slobodu. Terorizam se generira primarno iz političkog područja. Rješavanje političkih problema zasigurno bi utjecalo na eliminiranje ili reduciranje terorizma. No, u tome i jest paradoks terorizma: terorizam onemogućava rješavanje političkih problema iz kojih se generira, a te probleme trebala bi riješiti upravo ona politika koja je uvjetovala nastanak terorizma, odnosno politika kojoj je terorizam izravan odgovor.

Radikalne islamističke organizacije (terorističke), najčešće nazvani militantni islamisti, jesu razlog zašto se posljednjih godina na općoj razini stavlja znak jednakosti između, ne samo islamističkog pokreta, nego i islamskog svijeta općenito i terorizma. Militantni islamisti su militarizirali islamsku vjeru, to su skupine koje u svojoj borbi koriste oružje i islam kao ideološku osnovu mobilizacije (Kulenović, 2008:151). Ti militantni aktivisti, pobornici džihada (“svetog rata”)⁸ koji zbog toga sami sebe nazivaju “džihadistima”, ne prihvaćaju sekularne političke poretke u muslimanskom svijetu, globalizaciju i “westernizaciju” svijeta s dominantnom ulogom SAD-a. U ime vjere oni koriste nasilje radi preuzimanja vlasti i uspostave islamističkih država (Gerges, 2005:1). Militantni islamizam je manji, ali vrlo moćan dio islamističkog pokreta, pri čemu se teško može govoriti o njegovoj jedinstvenosti. Sukobi i različitosti unutar militantnog islamizma možda su posljednjih godina i izraženiji nego primjerice između militantnih islamista i većinskoga “umjerenog” dijela islamističkog pokreta ili pak između mili-

⁸ O određenju džihada i njegovim interpretacijama, primjerice, vidi: Gerges, 2005; Roy, 2004; Sardar, Z.; Malik, A. Z. Islam za početnike, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2002.

tantnih islamista i sekularista. Transformacija militantnog islamizma i njegovo preusmjeravanje s lokalnih pitanja (rušenje sekularnih režima u muslimanskim državama) k globalnima (sukob sa SAD-om i njegovim saveznicima) središnji je razlog koji posljednjih godina izaziva sukobe unutar militantnog islamizma. Pritom nisu rijetke ni kritike da je globalizacija džihada konfrontirala pokret s cijelim svijetom, čime je on, zbog otvaranja drugog fronta (sukob sa SAD-om) bitno oslabljen i ugrožen, zbog čega je doveden u pitanje smisao postojanja i svrha onog dijela pokreta koji se na nacionalnim razinama, tj. unutar pojedinih muslimanskih država zalaže za rušenje sekularnih poredaka i uspostavu islamističkih država (Gerges, 2005: passim). Strategijske razlike unutar militantnog islamizma u izravnoj su vezi s dosezima ciljeva radikalnih islamističkih organizacija. U okvirima niza nacionalnih država radikalni islamisti, primjerice Oružana islamska grupa (*ar. al-Jama'ah al-Islamiyah al-Musallaha, franc. Groupe Islamique Arme – GIA*) u Alžiru i Islamska grupa (*ar. al-Gama'at al-Islamiyya, engl. Islamic Group*) u Egiptu se zalažu za nasilno rušenje njima neprihvatljivih sekularnih vlasti, neki od njih se zalažu za svrgavanje nemuslimanskih vlasti u muslimanskim državama i područjima (Afganistan, Čečenija, Kašmir, palestinsko područje), dok su treći od kraja prošlog stoljeća globalno usmjereni (Al Qa'ida), pri čemu su SAD i njegovi saveznici prvenstveni cilj (International Crisis Group, 2005).

Upravo su radikalni islamisti, nasilje i terorizam koji koriste za ostvarenje ciljeva razlog zašto se cjelokupni islamski svijet u okvirima suvremenih političkih procesa prikazuje kao uniforman, monolitan pokret, nesklon i prijeteći Zapadu. Makar posve pogrešni i neprihvatljivi, ti prikazi za zapadne vođe nisu bez utemeljenja. Uostalom, prema podacima američke administracije islamske (sekularne i islamističke) oružane organizacije odgovorne su za približno 25% od 14.000 terorističkih akata koji su se tijekom 2006. dogodili diljem svijeta (National Counterterrorism Center, 2007). Bez obzira na te argumente Zapada, jasno je da islamski svijet nije uniforman. Kao njegov sastavni dio, islamske oružane, odnosno terorističke organizacije također su daleko od jedinstvenosti. Ono što ih čini donekle sličnima jest opseg i intenzitet nasilja što ga primjenjuju. No, treba istaknuti da je među njima ponajprije potrebno razlikovati sekularne i islamističke terorističke organizacije. Njihove međusobne različitosti, ali i različitosti unutar svake od tih grupacija iznimno su velike. Prikaz nekoliko značajnijih bliskoistočnih terorističkih organizacija⁹ to nepobitno dokazuje.

PALESTINSKA OSLOBODILAČKA ORGANIZACIJA

Odluka o formiranju Palestinske oslobodilačke organizacije (*Palestine Liberation Organization – PLO*), kao krovne organizacije palestinskog naroda, donesena je na kongresu Arapske lige u svibnju 1964. u Jeruzalemu (Hiro, 2003:402–405). U istom razdoblju održan je i prvi kongres PLO-a na kojem je prihvaćena Palestinska nacionalna povelja (*Palestine National Charter*), prema kojoj je PLO osnovan kao organizacija koja će dovesti do oslobađanja Palestine (Encyclopedia of World Terrorism). Kao

⁹ Izvrstan prikaz oružanih organizacija na području Bliskog istoka vidi u: Savić, D. Palestinsko pitanje i terorizam, magistarski rad, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2003. Za potrebe ovog rada preuzet je dio rezultata tih istraživanja.

krovna organizacija palestinskog naroda odnosno palestinskog pokreta otpora u sukobu s Izraelom, PLO je u počeku bio posvećen političkoj borbi. No, nakon trećega arapsko-izraelskog rata 1967. u PLO ulaze militantne palestinske skupine, ponajprije Fatah, što je PLO usmjerilo i radikalnim nasilnim djelovanjima. Sljedeće godine na četvrtom kongresu Nacionalnog vijeća PLO-a (*National Council of the Palestine Liberation Organization*) Palestinska nacionalna povelja je dopunjena odredbom (čl. 9) o legitimnosti oružane borbe za oslobođenje Palestine. Kao legitimni predstavnik palestinskog naroda, pod svojim krovom PLO objedinjuje dvadesetak oružanih i političkih organizacija (tanzimat) s ne baš malim razlikama među njima, pri čemu su se, povijesno promatrano, u kontekstu arapsko-izraelskog sukoba, unutar tih organizacija događali i raskoli. Većina unutar PLO-a od trenutka nastanka, sukladno Palestinskoj nacionalnoj povelji (čl. 1. i 2.), stavlja naglasak na borbu za palestinsku neovisnost, stvaranje neovisne, svjetovne i demokratske države na cjelokupnom području Palestine koje je nekada bilo pod britanskim mandatom. No, pojedine članice PLO-a teže i svearapskoj revoluciji. U kasnijoj fazi glavni cilj PLO-a je redefiniran. Nakon četvrtoga arapsko-izraelskog rata 1973. unutar Nacionalnog vijeća PLO-a definirana je ideja o stvaranju palestinske države na nešto manjem teritoriju od prvotno definiranoga, odnosno teritoriju koji uključuje Zapadnu obalu i pojas Gaze koji je okupiran od strane Izraela u trećem arapsko-izraelskom sukobu 1967. godine. Također, desetak godina kasnije Izraelu je priznato pravo na postojanje. Iako je u Povelji (čl. 4) navedeno da su svi Palestinci članovi PLO-a, niz značajnih radikalnih palestinskih organizacija nisu članice te krovne organizacije kao što su primjerice Hamas, Palestinski islamski džihad, Abu Nidalova organizacija itd.

Od sredine šezdesetih godina 20. stoljeća članice PLO-a započele su s izvođenjem terorističkih akata spram izraelskih ciljeva i to upadima na izraelski teritorij iz Jordana, gdje je bila smještena glavnina palestinskih snaga. Radikalne palestinske snage istodobno su nastojale destabilizirati i unutarnju situaciju u Jordanu te srušiti kralja Huseina koji, prema njihovu uvjerenju, nije dovoljno pomogao palestinskoj borbi. Jordanski odgovor bio je brutalan. Kralj Husein je u rujnu 1970. vojnom intervencijom protjerao PLO koji je utočište našao u Siriji i Libanonu. Frustrirajući poraz u Jordanu dodatno je radikalizirao PLO i neke njezine članice usmjerio na izvođenje međunarodnih terorističkih napada. Ti su napadi bitno naštetili palestinskom pokretu i doveli do gubitka simpatija koji su Palestinci dotad uživali glede svoje borbe za neovisnost. Vodstvo PLO-a napravilo je zaokret te se orijentiralo na politička sredstva i pronalazak mirnog rješenja sukoba s Izraelom, prihvaćajući mogućnost stvaranja palestinske države samo na području Gaze i Zapadne obale zauzetih tijekom šestodnevno trećeg arapsko-izraelskog rata. Radikalni su se militanti usprotivili miroljubivoj politici. Nisu željeli prihvatiti pregovore s Izraelom te su zahtijevali nastavak oružane borbe svim sredstvima s ciljem uništenja Izraela i stvaranja palestinske države na cjelokupnom teritoriju Palestine koji je bio pod britanskim mandatom. To je, uz potporu Sirije, Iraka i Libije, 1974. dovelo do raskola unutar PLO-a (Anderson; Sloan, 1995).¹⁰ Iste godine PLO-u je Rezolucijom 3236 Opće skupštine Ujedinjenih naroda priznat status legitimnog

¹⁰ Stvorena je tzv. rejekcionistička fronta/fronta odbijanja (The Rejection Front) pod vodstvom Narodne fronte za oslobođenje Palestine (ar. al-Džebha al Šaabija li-Tahrir Filistin, engl. Popular Front for the Liberation of Palestine – PFLP)

predstavnik palestinskog naroda te je dobio status stalnog promatrača u Ujedinjenim narodima. Unatoč usmjerenju čelništva PLO-a na političku borbu, radikalni dijelovi nastavili su s izvođenjem terorističkih akata. Gerilski upadi na izraelski teritorij iz Libanona, palestinski teroristički udari i vojni odgovor Izraela destabilizirali su Libanon te 1975. doveli do građanskog rata koji, unatoč postignutim mirovnim sporazumima (*Taif Accord* 1999) *de facto* traje do danas. Tri godine kasnije pod američkim pritiskom u Camp Davidu je sklopljen egipatsko-izraelski mirovni sporazum. Čelnik PLO-a Jaser Arafat ipak je odbacio sporazum, što je dovelo do ponovnog približavanja PLO-u Narodne fronte za oslobođenje Palestine (PFLP) koja se 1974. odcijepila od organizacije. PLO je ponovno radikaliziran. Nastavljena su teroristička djelovanja prema Izraelu koji je 1982. ponovno izvršio vojnu invaziju na Libanon, sjedište PLO-a. PLO je nakon sukoba Jasera Arafata sa sirijskim predsjednikom Hafizom Assadom u rujnu iste godine protjeran iz Bejruta te je sjedište premješteno u Tunis. Godinu dana kasnije unutar PLO-a ponovno dolazi do raskola. Prosirijski dio PLO-a motiviran željom da spriječi ponovnu infiltraciju PLO-a u Siriju opirao se nastojanjima Jasera Arafata da političkim sredstvima pronađe rješenje palestinskog pitanja. Tzv. Kairskom deklaracijom iz 1985. priznato je pravo palestinskom narodu na oružanu borbu s ciljem oslobađanja okupiranih teritorija, ali su osuđeni i svi oblici terorizma. Dvije godine kasnije izbila je prva intifada te je sjedište PLO-a premješteno na područje Zapadne obale i Gaze. Sjednica Nacionalnog vijeća PLO-a održana u studenom 1988. u Alžiru predstavlja svojevrsnu prekretnicu u djelovanju PLO-a. Na sjednici je prihvaćeno postojanje Izraela, objavljena je deklaracija o neovisnosti palestinske države na području Zapadne obale i Gaze, dok je ranija odluka o obustavi terorističkih djelovanja uvjetovana izraelskim povlačenjem s okupiranih područja. Tu odluku većine nevoljko su prihvatili i radikalni elementi unutar PLO-a. To je omogućilo početak palestinsko-američkog dijaloga usmjerenog na traženje rješenja palestinskog pitanja. No, pojedine članice PLO-a ipak su nastavile s terorizmom. Istodobno, zbog potpore Iraku tijekom Zaljevskog rata, PLO je izgubio potporu Saudijske Arabije. U ime PLO-a, njegova središnja snaga Fatah 1993. odrekao se terorizma kao sredstva za ostvarenje palestinskih ciljeva. To je dovelo do potpisivanja palestinsko-izraelske Deklaracije o načelima (*Oslo Accord*) kojom je, uz međusobno priznanje Izraela i PLO-a, otvorena mogućnost formiranja autonomne palestinske vlade na području Zapadne obale i Gaze. Sporazum su odbacile Narodna fronta za oslobođenje Palestine i Demokratska fronta za oslobođenje Palestine (*Democratic Front for the Liberation of Palestine – DFLP*).¹¹ Ipak, tri godine kasnije Fatah je pobijedio na palestinskim izborima, a Jaser Arafat je izabran za predsjednika Palestinske samouprave. Hamas i Palestinski islamski džihad¹² nastojali su terorističkim udarima

¹¹ Demokratska fronta za oslobođenje Palestine (ar. al-Džebha al-Dimokratija li-Tahrir Filistin) je nastala 1969. nakon raskola unutar PFLP-a. U vrijeme nastanka bila je prosovjetska grupacija koja je težila začetku revolucije u arapskom svijetu i rušenju konzervativnih arapskih monarhija. Palestinsku borbu za neovisnost je vidjela u okvirima međunarodne borbe za oslobođenje naroda Afrike, Azije i Latinske Amerike. DFLP ne podupire Fatah kao središnju snagu PLO-a, budući da smatra kako njegova politika šteti palestinskim interesima.

¹² Palestinski islamski džihad (ar. *Harakat al-Džihad al-Islami al-Filistini*) također je, kao ogranak egipatskoga Muslimanskog bratstva, 1981. nastao na krilima islamske revolucije u Iranu. Ta je grupacija smatrala da je islamističku palestinsku državu i uništenje Izraela moguće stvoriti i bez prethodne svearap-

zaustaviti mirovne pregovore. To je vodstvo PLO-a, zajedno s Izraelom, usmjerilo na borbu protiv islamskih fundamentalista i traženje rješenja problema palestinskog terorizma. U tom pogledu, kao ni u pogledu rješenja palestinskoga nacionalnog pitanja, nikakvi rezultati nisu polučeni. Ta je situacija 2000. dovela do početka druge intifade. Izraelsko represivno gušenje intifade i niz serija mirovnih pregovora u razdoblju 2000–2003. (Camp David, Taba) nisu doveli do bitnog pomaka u rješenju palestinskog pitanja i palestinsko-izraelskog sukoba.

FATAH

Fatah (ar. pobjeda) ili Pokret za oslobođenje Palestine (ar. *Harakat al-Tahrir al-Vatanija al-Filistinija*) najsnažnija je, najutjecajnija i najstarija (osnovana 1958. u Kuvajtu) palestinska organizacija (Hiro 2003:136–138). Fatah je nastao od tajno formiranih ćelija Palestinaca u Kuvajtu te palestinskih izbjeglica u Jordanu, Siriji i Libanonu. Već 1959. nova je organizacija počela s objavljivanjem publikacije pod nazivom Naša Palestina (ar. *Falastinuna*, engl. *Our Palestine*) kroz koju je proglašena i ideologija Fataha prema kojoj je masovno revolucionarno nasilje jedini put za oslobođenje Palestine. Fatah broji oko petnaestak tisuća članova (tijekom sedamdesetih godina 20. stoljeća je imao otprilike 40.000 članova) i raspolaže imovinom čija se vrijednost procjenjuje na približno milijardu dolara. Prema političkom programu (Hiro, 2003:137) sekularnog Fataha definiranom 1968. palestinski narod je jezgra arapske i islamske nacije, a njegov je prvotni cilj bio stvaranje neovisne svjetovne države Palestine na cjelokupnom području iz vremena britanskog mandata. Taj je cilj kasnije redefiniran i prema njemu je cilj stvaranje sekularne i demokratske Palestine na bilo kojem dijelu teritorija oslobođenom od izraelske okupacije. Pritom, Fatah nastoji ostati neovisan o bilo kojoj arapskoj državi uvjeren da palestinski narod sam treba steći slobodu oružanim putem. No, logističku i financijsku potporu Fatahu pruža niz država: Alžir, Irak (do rušenja Sadama Husseina), Jordan, Kuvajt i Saudijska Arabija (do Zaljevskog rata), dok mu je ranije pomoć pružao i bivši Sovjetski savez. Središnja tijela Fataha koja politički djeluju su Središnji odbor, Revolucionarno vijeće i Glavna skupština. Glavni stožer nalazi se u Ramali, zapovjedne strukture smještene su u Gazi i Jerihonu, a predstavništva diljem Bliskog istoka i Europe. Područja terorističkog djelovanja Fataha su diljem svijeta, pri čemu je središnja pozornost usmjerena na područje Izraela, Libanona te Zapadne obale i Gaze. Svoje postojanje Fatah je objavio 1959. godinu dana nakon osnivanja, a od 1964. do kraja života na čelu organizacije bio je Jaser Arafat.

S terorističkim udarima Fatah je započeo netom nakon izlaska iz tajnosti 1964. koji se poklopio s formiranjem PLO-a. Prvi teroristički udar izvršen je prvog dana 1965. na izraelska vodoopskrbna postrojenja u Ain Boneu. Od tada su teroristički upadi u Izrael s područja Jordana, Sirije, Libanona i pojasa Gaze postali konstantom.

---

ske revolucije. Štoviše, uvjereni su da je oslobođenje Palestine, isključivo oružanim putem, tzv. svetim ratom, model za ujedinjenje arapskog i islamskog svijeta. Specifičnost Palestinskoga islamskog džihada jest činjenica da je riječ o sunitskoj organizaciji unutar koje vlada stanovita opsjednutost iranskom revolucijom (šiitska) odnosno organizaciji koja zbog svojeg radikalizma i brutalnosti uživa svojevrstu naklonjenost Izraela koji je očekivao da će tako pridonijeti jačanju umjerenih palestinskih struja.

Snažan otpor koji je Fatah pružio Izraelcima tijekom trećega arapsko-izraelskog rata i nakon njega bitno su utjecali na njegov ugled među Palestincima. Tome je pridonijela i potpora egipatskog predsjednika Gamala Abdula Nassera. Fatah se PLO-u pridružio 1968, a godinu dana kasnije osvojio je većinu mjesta u njegovim upravljačkim tijelima. Razdoblje do sredine sedamdesetih godina 20. stoljeća bilo je obilježeno nizom međunarodnih terorističkih udara koji je izveo Fatah i miješanjem u unutarnje stvari Jordana. Nasilno protjerivanje Fatah iz Jordana u rujnu 1970. dovelo je do raskola unutar Fataha i formiranja oružane organizacije Crni rujani¹³ koja je predstavljala uspomenu na palestinski poraz u sukobu s jordanskim snagama. Crni rujani ubrzo je postao jednom od najradikalnijih palestinskih terorističkih organizacija koja je, između ostalog, odgovorna i za masakr izraelskih sportaša na Olimpijskim igrama u Münchenu 1972. godine te nekoliko neuspješnih atentata na jordanskog kralja Huseina. Gubitak ugleda zbog terorističkog djelovanja usmjerio je Fatah sredinom sedamdesetih na traženje političkog rješenja palestinskog pitanja. Umjereno političko djelovanje ponovno je dovelo do raskola unutar organizacije. Od Fataha se u listopadu 1974. odcijepila radikalna organizacija koja će kasnije postati poznatom po nazivom Revolucionarno vijeće Fataha ili Abu Nidalova frakcija¹⁴ u čije se okrilje stavio i Crni rujani. Zbog raskola, neslaganja i međusobnih krvavih sukoba (napose u razdoblju do sredine osamdesetih dok je ANO bio pod utjecajem Iraka), PLO je Abu Nidala osudio na smrt, dok je ANO u više navrata pripremao atentat na Jasera Arafata.

Egipatsko-izraelski sporazum iz Camp Davida iz 1978. utjecao je na daljnju radikalizaciju Fataha. Kao odgovor na odbačeni Sporazum, na svojem četvrtom kongresu održanom u svibnju 1980. u Damsku, Fatah se usmjerio na potpuno oslobođenje Palestine. Libanonski građanski rat i izraelska invazija na Libanon također su pridonijeli radikalizaciji Fataha. Štoviše, pod sirijskim utjecajem 1983, a povodom neuspjelih pokušaja koordiniranih s jordanskim kraljem Husseinom vezano za možebitne pregovore s Izraelom, došlo je pobune unutar Fataha i ponovnog raskola te odvajanja tzv. Abu Musine organizacije (AMO) kojoj je cilj bio stvoriti novu krovnu organizaciju palestinskog naroda. Ponovno radikalizirani Fatah četiri godine kasnije pokrenuo je prvu intifadu. No, 1993. Fatah se ponovno okrenuo političkom djelovanju te je, uz prihvaćanje Sporazuma iz Osla, u ime PLO-a odbacio terorizam kao sredstvo za

¹³ Crni rujani (ar. Munazzamat Ajlul al-Asvad) najekstremnija je palestinska skupina koja smatra da se palestinska država može stvoriti isključivo oružanom borbom. Pojedini autori tvrde da je Crni rujani, nastao zapravo kao tajno krilo Fataha, matična organizacija koja se koristi i političkim sredstvima da ne bi bila povezana s terorističkim djelovanjem (Shafritz, M. J.; Gibbons, E. F.; Scott, E. J. G. *Almanac of Modern Terrorism: Facts and File*, New York, 1991; *Black September and the Black September Terror Movement, The Birth of Black September*, prikazano na: <http://www.geocities.com/CapitolHill/Parliament/2587/black.html>; Builta, 1996.)

¹⁴ Revolucionarno vijeće Fataha (engl. Fatah Revolutionary Council, ar. al-Medžlis al-Tavri al-Fatah) ili Abu Nidalova organizacija – ANO (nazvana po svojem čelniku) smatra da je Fatah iznevjerio palestinske interese. Za ANO je unutarnji palestinski i međuarapski terorizam opravdan kako bi se izazvala svearapska revolucija koja jedino može dovesti do oslobođanja Palestine. Prema procjenama stručnjaka ANO je tijekom osamdesetih bila jedna od najubojitijih terorističkih organizacija koja je u tom razdoblju izvela stotinjak terorističkih udara u dvadesetak država diljem svijeta. ANO-u potporu pružaju Irak, Sirija, Sudan, Iran i Libija, a tijekom Zaljevskog rata značajna sredstva je dobio od Kuvajta i Saudijske Arabije kako bi se tako spriječilo možebitne terorističke udare Abu Nidalove organizacije na te dvije države (Shafritz i dr., 1991; Builta, 1996).

ostvarenje palestinskih ciljeva, što mu je tri godine kasnije s 30,9% osvojenih glasova omogućilo pobjedu na palestinskim izborima (Palestine Legislative Council). Time je Fatah, unatoč svim frakcijskim (i oružanim) sukobima i raskolima, potvrdio poziciju najutjecajnije i najsnažnije palestinske organizacije. U tom je svojstvu, posredstvom novostvorenoga vojnog krila Tanzim (Organizacija) 2000. pokrenuo i drugu intifadu. No, izbori u siječnju 2006. promijenili su palestinsku političku sliku. Hamas je preuzeo poziciju Fataha.

HAMAS

Islamski pokret otpora ili Hamas kao organizaciju formirao je šaik Ahmed Jassin krajem prosinca 1987. godine. No, korijeni Hamasa (na arapskom znači junaštvo, fanatizam, oduševljenje) nalaze se u neprofitnoj organizaciji koju je pod imenom al-Mudžama (*al-Mudžama' al-Islami* – Islamski centar) kao ogranak Muslimanskog bratstva šaik Ahmed Jassin registrirao u Izraelu 1978. godine. U početnom razdoblju akcije Hamasa bile su karitativno-religijskog karaktera usmjerene na nastojanje da se islam prihvati kao način života među Palestincima. Desetak godine kasnije, točnije u prosincu 1987., nedugo nakon izbijanja prve intifade, Hamas formira vojno krilo i dobiva obilježje nasilne radikalne fundamentalističke organizacije s političkim programom kao mješavinom religijskih načela, nacionalnih i panarapskih težnji. Njegov je strateški cilj stvaranje islamističke države na cjelokupnom području Palestine koji je moguće ostvariti isključivo radikalnim sredstvima, odnosno nasiljem. Preduvjet za ostvarenje tog cilja jest prihvaćanje islama kao načina života u arapskom svijetu te mobiliziranje arapskih i islamskih resursa (Chapman, 2002; Hamas Profile; Hamas).

Hamas se sastoji od političkog i vojnog dijela. Središnje upravljačko tijelo je Vrhovno vijeće (Šura)¹⁵ čije su odluke obavezne za sve članove Hamasa. Politički ured, koji je kao i Šura dijelom javnog karaktera, najviše je upravno tijelo za donošenje političkih odluka operativnog karaktera te koordiniranje terorističkih akcija koje izvode vojne postrojbe, najpoznatije kao tzv. Kassamove brigade nazvane prema Izz al Din Qassamu, lideru arapske intifade iz razdoblja 1936–1939. godine.

Hamas uživa potporu niza država, ponajprije Jordana, Sirije, Sudana i Libanona, a nakon što je PLO u Zaljevskom ratu pružio potporu Iraku, i Saudijske Arabije. Više od svega Hamas, iako sunitaska organizacija, uživa potporu Irana u kojem dominiraju šiiti, koji posredstvom Hamasa nastoji proširiti svoj utjecaj na bliskoistočnom području.

Zanimljivo je istaknuti da između Hamasa i Fataha odnosno PLO-a postoji trajan sukob. Hamas sebe vidi u poziciji PLO-a. Za razliku od PLO-a koji želi stvoriti svjetovnu palestinsku državu, Hamas teži stvaranju islamističke države te ne pristaje na bilo kakve političke kompromise. Hamas koji prema procjenama godinama uživao konstantnu potporu od dvadesetak posto populacije na okupiranim palestinskim područ-

¹⁵ Pojednostavnjeno, Šura je riječ koja se odnosi na konzultacije, odnosno konzultativno vijeće, to je način kako se izabiru vođe neke organizacije i donose odluke unutar te organizacije. Prema islamskim tumačenjima, Šura, zajedno s pravednošću, jednakošću i ljudskim dostojanstvom, predstavlja načelo sociopolitičkog organiziranja. Šura ima izvorište u Kuranu i prema njemu je riječ o načelu, a ne sustavu vladanja. U tom kontekstu, Šura sadržava više elemenata od kojih su značajniji: potpora širih masa, kolektivno promišljanje, osobna sloboda i podijeljena odgovornost.

jima kontinuirano je nastojao preuzeti ulogu Fataha. Osobito žestoki sukobi zbivali su se tijekom 1992. godine. Potpisivanje međusobnog primirja i formiranje Palestinske samouprave 1994, nagnali su Jasera Arafata da privoli Hamas za sudjelovanje u njezinu djelovanju. No, Hamas je nastavio s terorističkim djelovanjem, na što su vlasti Palestinske samouprave pod izraelskim pritiskom odgovorile uhićenjima 350 njegovih članova. Hamas je odgovorio terorom i spirala nasilja je porasla. Uz izvođenje terorističkih djelovanja, Hamas je bio i politički aktivan. Pokušaj pridobivanja Fatahova biračkog tijela na izborima 1996. nije uspio. Pobjeda Fataha izazvala je svojevrсни raskol unutar Hamasa. Umjereniji dio bio je za dijalog s Fatahom i sudjelovanje u Palestinskoj samoupravi, čemu se usprotivila radikalna struja. Nizom terorističkih akcija Hamas je tijekom sljedećih godina nastojao onemogućiti mirovni proces i svrgnuti palestinsku vlast, što bi bitno otežalo postizanje primirja na dulji rok. Izraelska vojna odmazda i likvidacija većeg broja pripadnika Hamasa sredinom 2002. bila je uvod u daljnje nasilje. Hamas je odbacio mirovni plan iz 2003. i krenuo u novi val terorizma uvjetujući njegov prestanak potpunim izraelskim povlačenjem s okupiranih područja. Istodobno s terorom, Hamas je nastavio sa socijalno-karitativnim i političkim djelovanjima, čime je stekao bitnu potporu palestinske populacije. Potpora je kapitalizirana na palestinskim izborima u siječnju 2006. godine. Pobjeda Hamasa bila je uvjerljiva: od 132 Hamas je osvojio 76 mandata. Iako legitimna politička stranka, Hamas se nije odrekao nasilja i terorizma. Pobjeda na izborima bila je uvod u novi val arapsko-izraelskog nasilja, ali i novi ciklus sukoba Hamasa i Fataha (Hamas).

HEZBOLAH

Izvorno nastao kao političko-religijski pokret, Hezbollah, (ar. *Hizb Allah*, engl. *Hezbollah, Party of God* – Božja stranka) koji je nastao kao rezultat previranja u islamskom svijetu, danas je jedan od predvodnika islamističkoga radikalnog pokreta. Pod utjecajem islamističke iranske revolucije i uz izravnu iransku pomoć i naklonjenost Sirije, organizacija je nastala u lipnju 1982. godine. Prvi čelnik Hezbollaha bio je šiitski klerik Muhammad Hussein Fadlallah, a njegov “pokrovitelj” tadašnji iranski veleposlanik u Siriji Ali Akbar Mohtashemi. Neposredan povod za nastanak Hezbollaha bila je izraelska vojna invazija na Libanon (Hiro, 2003:188). Hezbollah je oružana (teroristička) organizacija i politička stranka šiitskog usmjerenja, koja zajedno sa sunitiskim Hamasom itekako može utjecati na tijek arapsko-izraelskog sukoba i iransku poziciju u, većinskoj sunitskoj, regiji. Prema Programu (*An Open Letter: The Hizballah Program*) Hezbollah ima tri cilja: istjerati zapadne kolonizatore iz Libanona; privesti pravdi počinitelje zločina protiv muslimana i kršćana u libanonskom ratu (falangiste) te stvoriti islamističku državu u multikonfesionalnom Libanonu. Istodobno, Hezbollah je nadahnuće brojnim palestinskim frakcijama s kojima blisko surađuje (Hamas, Palestinski islamski džihad) u borbi protiv Izraela kojem Hezbollah negira pravo postojanja (Westcott, 2002). Dakle, ciljevi Hezbollaha mogu se sumirati u dvije kategorije: a) borba protiv Izraela, iako je riječ o libanonskoj oružanoj organizaciji koja nema izravnu nacionalnu poveznicu s izraelsko-arapskim sukobom i b) širenje utjecaja Irana u bliskistočnoj regiji. Pritom vrijedi istaknuti da, iako je protiv sekularnoga sirijskog režima, Hezbollah uživa i potporu Sirije. Organiziranje masovnih demonstracija u ožujku 2005.

s ciljem sprječavanja sirijskog povlačenja iz Libanona uvjetovanog pritiskom međunarodne zajednice nije polučilo željene rezultate. Sirijski odlazak iz Libanona otvorio je put širenju iranskog utjecaja.

Godinama je Hezbolah sinonim brutalnog terora, samoubilačkih ataka (udari na američke vojnike i veleposlanstvo u Bejrutu, likvidacija 241 marinca u listopadu 1983. izravno su utjecali na odluku o povlačenju SAD-a iz Libanona 1984.) i otmicama diljem svijeta. Tijekom druge polovine osamdesetih Hezbolah je posebno bio usmjeren na otmice američkih državljana, što je bio pokušaj sprječavanja SAD-a da tijekom iračko-iranskog rata pruži potporu Iračanima. U kasnijem razdoblju za puštanje otetih američkih državljana Hezbolah je zauzvrat nastojao dobiti američku pomoć za osposobljavanje američkog oružja isporučenog Iranu u vrijeme vladavine šaha Reze Pahlavija. Rezultat terora Hezbolaha bitno je ugrađen i u izraelsku odluku o povlačenju iz Libanona u svibnju 2000. godine. Jednostrano proglašenje pobjede nad Izraelom dodatno je pridonijelo popularnosti Hezbolaha. Time je Hezbolah postao prvom arapskom (islamska-islamističkom) oružanom snagom koja je Izrael natjerala na povlačenje.

Uz uporabu nasilja, Hezbolah je politička stranka, aktivna i u socijalno-karitativnom području. Upravo taj angažman, uz prijašnje zasluge proizašle iz pružanja snažnog otpora Izraelu, također pridonosi popularnosti Hezbolaha u Libanonu u kojem su više od 40% populacije šiiti. U konačnici, od 1992. Hezbolah je parlamentarna politička stranka koja je na tim izborima osvojila sedam od, za šiitsku zajednicu, predviđenih 27 parlamentarnih mandata. Rezultati izbora iz kolovoza 2006. dodatno su potvrdili političku moć Hezbolaha. Na krilima mjesec dana ranije izvršenog napada na Izrael te nakon jednomjesečnih krvavih sukoba i sklopljenog trostranog primirja (Hezbollah, izraelska i libanonska vlada) Hezbolah je kapitaliziralo političku moć. Kolovoški izbori omogućili su Hezbolahu ulazak u libanonsku koalicijsku vladu (dva ministarska mjesta, četrnaest parlamentarnih mandata).

ISLAMSKA GRUPA

Egipatska Islamska grupa (ar. *al-Gama'at al-Islamiyya*, engl. *Islamic Group*) najveća je militantna organizacija u arapskom svijetu i posvećena je rušenju sekularnog poretka u Egiptu i uspostavi islamističke države. Islamska grupa je stvorena na Asyut University u Egiptu u kolovozu 1973. kao krovna organizacija radikalnih studentskih grupa i to nakon što je Muslimansko bratstvo, što ga je Islamska grupa smatra preliberalnim u odnosu na vjerska pitanja, odustalo od uporabe nasilja radi ostvarenja svojih ciljeva. Svoju misiju grupacija radikalnih studenata, koja u početku nije bila usmjerena na nasilje, uokvirila je u manifestu pod naslovom "Poglavlja iz Povelje islamske političke akcije (*Chapters from the Charter of Islamic Political Action*). Vremenom je taj manifest postao izvorom iz kojega islamisti legitimiraju svoje nasilje zbog čega pojedini stručnjaci Islamsku grupu nazivaju svojevrsnim vlasnikom "džihadističkog" pokreta (Gerges, 2005:213). Kao vođa islamske grupe istaknuo se "slijepi šeik" Omar Abdul Rahman. U početnom razdoblju Islamska grupa je uživala potporu egipatskih vlasti koji su Grupu vidjeli kao saveznika u mogućim okršajima s naseristima i marksistima. No, eskalacija nasilja primorala je egipatske vlasti na represiju spram militantata. Pristajanje Anwara Sadata na potpisivanje campdavidškoga mirovnog sporazuma s Izraelom 1979.

dodatno je osnažilo Islamsku grupu. Po povratku iz Saudijske Arabije 1980. “slijepi šejik” je izdao *fatwu* za ubojstvo Anwara Mohammada Sadata. Islamska grupa je zajedno s drugom egipatskom islamističkom terorističkom organizacijom, Islamskim džihadom (ar. *al-Jihad al-Islami*, engl. *Islamic Jihadi*), suodgovorna za atentat na egipatskog predsjednika u listopadu 1981. godine. Četrnaest godina kasnije, točnije u lipnju 1995. Grupa je u Addis Abebi, Etiopija, pokušala atentat i na predsjednika Hosnija Mubaraka. Teroristički ciljevi Islamske grupe također su bili egipatski sekularni intelektualci koji su se protivili načelima islamističke države za koju se zalagala Grupa. Tako je u lipnju 1992. ubijen Farag Foda, a dvije godine kasnije izvršen je atentat i na nobelovca Nagu-iba Mahfouza. Tijekom prve polovine devedesetih godina Islamska grupa je provodila i ubilačku kampanju s ciljem poništenja utjecaja zapadne kulture u muslimanskom svijetu. Njezina meta bili su inozemni turisti koji su, prema shvaćanju egipatskih islamista, bili “infekt nemoralnosti”. Osobito brutalni teroristički udari bili su u rujnu 1997. kad je u kairskom muzeju ubijeno devet njemačkih turista te dva mjeseca kasnije kad je u Luxoru ubijeno 68 osoba, većinom inozemnih turista, uglavnom Japanaca i Nijemaca. Terorističko nasilje zahtijevalo je odgovor egipatskih vlasti. Autokratski režim Hosnija Mubaraka vrlo oštrim represivnim mjerama nastojao je suzbiti islamistički teror i njegove namjere. Prema određenim procjenama do kraja devedesetih godina u egipatskim zatvorima našlo se približno 30.000 militantnih islamista i njihovih simpatizera.

Unatoč provedbi brutalnog terora Islamska grupa je već u srpnju 1997., posredstvom svojega nekadašnjeg člana i sudionika atentata na Anwara Sadata, a kasnijega uglednog odvjetnika islamista, Montasser al-Zayyata, pokrenula unilateralnu inicijativu, tzv. Inicijativu nenasilja (*Nonviolence Initiative*), za pomirenje s egipatskim vlastima. Postavlja se pitanje zašto je Islamska grupa, operativno, kadrovski i funkcionalno vrlo moćna teroristička organizacija, pokrenula ovakvu inicijativu. Podrobnija analiza prelazi okvire ovog rada, no nekoliko općih razloga vrijedi istaknuti. Oštar odgovor egipatskih vlasti na teror Islamske grupe koji je bitno ugrozio egipatsku nacionalnu sigurnost, njegove najviše dužnosnike i egipatsku turističku privredu¹⁶ zasigurno je jedan od razloga. Gubitak šire potpore (Kepel, 2006:82) poslije terorističkog udara u Luxoru koji je kao nijedan drugi mobilizirao egipatsku javnost, također je utjecao na odluku Islamske grupe. No, čini se da su na odluku Islamske grupe o pokretanju “Inicijative nenasilja” utjecala i previranja unutar islamističkog pokreta i preuzimanje prvenstva globalnog nad lokalnim djelovanjem (Gerges, 2005: passim). Kako se odluka Islamske grupe događala upravo u trenutku nastanka Al Qa’ide i strateške transformacije islamističkog pokreta, Ayman al-Zawahiri, glavni egipatski ideolog Al Qa’ide, u strahu od mogućih negativnih psiholoških i političkih posljedica za oružani dio islamističkog pokreta, pokušao je promijeniti odluku Islamske grupe o odricanju od nasilja. No, ti naponi nisu urodili plodom. Islamska je grupa u ožujku 1999. proglasila prekid vatre. Zauzvrat, egipatske vlasti su sljedećih godina na slobodu pustile nekoliko tisuća zatočenih militantnih islamista. Proglašeni prekid vatre izazvao je duboki raskol unutar

¹⁶ Prema pojedinim procjenama, teroristički udari Islamske grupe na inozemne turiste bitno su utjecali na egipatske prihode od turizma. Primjerice, udar u Luxoru je uzrokovao 50%-tni pad turističkog prihoda koji je u Egiptu u to vrijeme, prema službenim podacima, iznosio 3,7 mlrd. dolara. Egipćanima je trebalo dvije godine da broj turista povrate na razinu prije udara u Luxoru (Fletcher, 2008).

Islamske grupe. Na jednoj su strane bili pobornici prekida vatre predvođeni Mustafom Hamzom, a na drugoj zagovornici nastavka korištenja terora koje predvodi Rifa'i Ahmad Taha. Raskol unutar Islamske grupe doveo je, na neki način, do povezivanja Islamske grupe s globalno usmjerenom Al Qa'idom, iako je Islamska grupa isključivo posvećena djelovanju u nacionalnim okvirima, tj. rušenju egipatskih sekularnih vlasti.¹⁷ Rifa'i Ahmad Taha je, naime, 1998. stavio svoj potpis na akt o osnivanju "Svjetskoga islamističkog fronta za džihad protiv Židova i križara".

Analiza Islamske grupe pokazuje da je riječ o organizaciji koja je posljednjih godina suočena s dramatičnom promjenom načina djelovanja. Od kolovoza 1998. Grupa nije izvela niti jedan teroristički udar u Egiptu. Unatoč činjenici da je u lipnju 2000. duhovni vođa grupe, Omar Abdul Rahman, koji zbog sudjelovanja u terorističkom udaru na World Trade Center 1993. u SAD-u izdržava doživotnu kaznu zatvora, povukao svoju suglasnost na prekid vatre, u ožujku 2002. pobornici prestanka nasilja su proglasili da je uporaba nasilja u prošlosti bila pogrešna, ispričali se za izvedene terorističke akte i njihove posljedice te istaknuli da nasilje neće koristiti u budućnosti. Štoviše, Islamska grupa je promovirala novu ideologiju, ideologiju suživota u sekularnom Egiptu sa sekularnim egipatskim vlastima. Nova ideologija uključuje i kritiku globalnog djelovanja Al Qa'ide i pokušaje ograničavanja njezina utjecaja u islamskom svijetu. Nova ideologija Islamske grupe nije ipak značila i prestanak terorističkih udara na turiste u Egiptu. U turističkom mjestu Taba u listopadu 2004. ubijene su 34 osobe, a u srpnju 2005. u ljetovalištu Sharm al-Sheikh 64 osobe, dok ih je više od 200 ranjeno. Odgovornost za njih preuzele su nepoznate organizacije: "Al Qa'dine brigade Abdullaha Azama" (*Abdullah Azzam Brigades of al-Qaeda*) i "Egipatski sveti ratnici" (*Holy Warriors of Egypt*). Upravo ti akti nameću oprez u pogledu donošenja konačnih zaključaka o budućem djelovanju Islamske grupe. S jedne strane, Islamska grupa je svojevrstni vlasnik "džihadističkog" pokreta, ona je obustavom vatre 1997. utjecala na njegov smjer zbog čega je opravdano upitati se pripada li uopće militantnom islamizmu. S druge strane, teroristički se udari u Egiptu još uvijek događaju. Stoga se postavlja pitanje je li doista riječ o tim organizacijama ili je možebitno riječ o djelovanju Islamske grupe ili njezinih frakcija pod drugim imenom. Suvremeni politički procesi svjedoče da ta praksa nije rijetkost.

ORUŽANA ISLAMSKA GRUPA

Oružana islamska grupa (*ar. al-Jama'ah al-Islamiyah al-Musallaha, franc. Groupe Islamique Arme – GIA*) jest islamistička teroristička organizacija kojoj je cilj rušenje autoritarnih sekularnih alžirskih vlasti i stvaranje islamističke države u Alžiru (*Armed Islamic Group, 2005*). Od stjecanje neovisnosti od Francuske 1962, Alžiro

¹⁷ Islamska grupa je i većinu od preko 150 terorističkih udara koje je izvela, isključivo izvodila na teritoriju Egipta. Možda je jedini značajniji udar protiv egipatskih interesa izvan Egipta bio onaj od 19. studenoga 1995. kad je auto-bombom napadnuto egipatsko veleposlanstvo u Islamabadu, Pakistan, kojom prilikom je ubijeno 16 ljudi. Treba istaknuti da je Islamska grupa u listopadu 1995. auto-bombom izvela i teroristički udar u Rijeci kojom prigodom je ranjeno 29 ljudi, dok je jedna osoba smrtno stradala. Vidi: MIPT, Memorial Institute for Prevention of Terrorism, Global Terrorism Database, prikazano na: <http://www.mipt.org/TKB.asp>.

je upravljao socijalistički Front nacionalnog oslobođenja (engl. *National Liberation Front*, franc. *Front de Liberation Nationale* – FLN) koji je bio i predvodnik u procesu daljnjeg razvoja netom konačno formiranoga zasebnog arapsko-alžirskog identiteta te borbe za stjecanje neovisnosti. Nezadovoljstvo unutarnjopolitičkom situacijom, masovne demonstracije i oružani sukobi krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina primorali su FLN na promjenu Ustava, omogućavanje višestranačja i raspisivanje parlamentarnih izbora, prvih u povijesti Alžira, 1991. godine (Kepel, 2002:159–176). Front islamskog spasa (ar. *al-Jabhah al-Islamiyah lil-Inqadh*, engl. *Islamic Salvation Front*, franc. *Front Islamique de Salut* – FIS), politička stranka¹⁸ stvorena 1989. i koju su činili kako umjereni tako i radikalni islamisti pobijedila je (sa 48% osvojenih glasova) u prvom krugu izbora u prosincu 1991. godine. Sva ispitivanja javnog mnijenja pokazivala su da će i u drugom krugu FIS biti pobjednik parlamentarnih izbora, čime bi put stvaranja islamističke države političkim sredstvima bio otvoren. No, događaji koji su uslijedili, promijenili su smjer događanja. U siječnju 1992. alžirska je vojska uz francusku pomoć izvršila vojni udar i srušila predsjednika Benjedida Chadlia. Dva mjeseca kasnije alžirske vlasti su zabranile FIS, a njegove čelnike Abassi Madania, Ali Benhadja i Abdelkader Hachania ili osudile na višegodišnje kazne zatvora ili nagnale u egzil. Bio je to uvod u višegodišnji krvavi građanski rat između alžirske vojske i militantnih islamista, čiji je sastavni dio bio i unutarislamistički sukob, u kojem je do njegova završetka 1997. život izgubilo 100.000 ljudi (Kepel, 2002:254–275). U vrtlugu građanskog rata nastala je i GIA koja će kasnije postati njegovim bitnim akterom.

Oružanu islamsku grupu u srpnju 1992. stvorili su bivši pripadnici Islamskoga vojnog pokreta (engl. *Islamic Armed Movement*, franc. *Mouvement Islamique Arme* – MIA) i afganistanski veterani predvođeni Abdelhaqom Layadom i duhovnim vođom Omar El-Eulmiom. GIA je posvećena uspostavi islamističke alžirske države oružanim putem, odnosno posredstvom terorizma, te ne prihvaća nikakav politički angažman koji bi uključivao demokratsko djelovanje i politički kompromis. Na neki način, GIA je jedinstveni predstavnik najekstremnijeg dijela islamizma. Njezina nastojanja za reislamizacijom alžirskog društva posredstvom terora ekstremna su i za islamističke prilike. Iako je islamska vjera u Alžiru ustavna kategorija od 1963., GIA ne priznaje “ustavni islam” koji želi srušiti. Njezina su teroristička meta svi koji stoje na putu stvaranja islamističke države. Za GIA-u nije samo alžirska sekularna vlada nevjernička, nego je njezin čelnik Djamel Zitouni 1995. i alžirski narod proglasio nevjerničkim koji je zbog tog razloga “legitimna” meta GIA-e. Ideološki okvir je u bitnome odredio i “modus operandi” GIA-e. GIA je zasigurno jedna od najbrutalnijih terorističkih organizacija na svijetu. Osobito je poznata po višestrukim iznimno brutalnim masovnim ubijanjima kako “nevjernih” Alžiraca tako i stranaca.¹⁹

Organizacijski promatrano, GIA nema tradicionalna obilježja islamskih organizacija, primjerice nema Vrhovno vijeće (Šura). GIA je organizirana na paravojnim načelima. Središnji dio njezine strukture su bataljuni (*kateebat*), funkcionalno i linijski

¹⁸ Iako politička stranka FIS ima i vojno krilo, Vojsku islamskog spasa/Islamsku oslobodilačku vojsku (engl. *Islamic Liberation Army*, franc. *Armee Islamique de Salut* – AIS) koja je stvorena 1994. a raspuštena 2000. godine.

¹⁹ GIA je odgovorna i za ubojstvo 12 djelatnika hrvatskih tvrtki u prosincu 1993. u Alžiru.

strukturirani. GIA uživa logističku potporu Irana i Sudana te ima rasprostranjenu mrežu u nizu država Zapadne Europe, dominantno u Francuskoj (Groupe Islamique Arme (GIA) Dossier).

Previranja u Alžiru i na međunarodnoj sceni (Zaljevski rat) početkom devedesetih omogućila su jačanje GIA-e. Ubilačku terorističku kampanju protiv alžirskih vlasti, onih koji sa njom surađuju ili joj pružaju potporu (Francuska), suparničkih islamističkih organizacija i “nevjerničkoga” nedužnog alžirskog stanovništva, GIA je započela 1993. godine. U rujnu 1993. oteto je i ubijeno dvoje Francuza, mjesec dana kasnije također je ubijeno petero stranaca, dok su u studenom 1993. oteta tri francuska konzularna službenika nakon čega je upućen poziv svim strancima da do početka prosinca napuste Alžir. Kao dokaz ozbiljnosti prijetnje nakon isteka roka ubijeno je 19 stranaca. Godinu dana kasnije GIA je otmicom zrakoplova Air Francea terorističku kampanju prebacila i na teritorij Francuske, saveznika alžirske vlade. U razdoblju 1995–1996. u Francuskoj je izvršen niz terorističkih udara nakon čega su francuske vlasti uhitile i osudile stotine pripadnika GIA-e. Tijekom 1994. GIA-i su se pridružili pojedini članovi i vođe FIS-a čime je GIA postala središnja islamistička organizacija u Alžiru. Time nije samo bila smanjena mogućnost postizanja dogovora između alžirske vlade i FIS-a, nego je jačanje GIA-e vodilo i porastu nasilja. Štoviše, bio je to uvod u brutalan unutarislamistički sukob između GIA-e i Vojske islamskog spasa/Islamske oslobodilačke vojske (ar. *al-Jabha al-Islamiyya li-l-inqadh*, engl. *Islamic Liberation Army*, franc. *Armee Islamique de Salut – AIS*) vojnog krila FIS-a. Alžirski predsjednički izbori u studenom 1995. dokazali su svu brutalnost GIA-e. Pod geslom “jedan glas jedan metak” GIA je prijetila likvidacijom svakom sudioniku izbora. Neselektivni masovni masakri nedužnoga alžirskog stanovništva nastavljeni su i u sljedećem razdoblju. Od 1995. to je postupno izazivalo raskol unutar GIA-e (koji je uključivao i međusobne likvidacije) i pridonijelo bitnom gubljenju popularnosti unutar širih masa. GIA je još više izgubila na snazi kad je u rujnu 1997. njezin saveznik u borbi protiv vladajućeg režima, Vojska islamskog spasa (vojno krilo FIS-a) suočena s represivnim odgovorom alžirskih vlasti, ali i nastojeći se distancirati od GIA-nih masakra, proglasila jednostrani prekid vatre. Time je alžirski građanski rat bio pred završetkom. No, to nije zaustavilo teror i masakre GIA-e. Brutalna ubojstva civila u Raisi i Beni Messousu, osobito masakr 240 alžirskih civila u selu Bentalha u rujnu 1997. bio je okidač za daljnje slabljenje i raskol unutar GIA-e. Tim je raskolima pridonijela kritika koja je GIA-i zbog brojnih masakara upućena od strane utjecajnih vanjskih islamističkih krugova (Al Qa’ida), ali i različiti pogledi čelnika GIA-e spram Al Qa’ide i njezina globalnog djelovanja u odnosu na dotadašnju lokalnu orijentiranost GIA-e (Alžir). Konačno, 1998. GIA se podijelila. Jedan od njezinih vođa, Hassan Hattab, uz potporu vođa Al Qa’ide, formirao je nešto umjereniju Salafističku grupu za propovijed i borbu (ar. *el-Jama’a es-salafiyya li Da’wa wal Qital*, engl. *The Salafist Group for Preaching and Combat*, franc. *Groupe Salafiste pour la Predication et le Combat – GSCP*).²⁰ U sljedeće dvije-tri godine,

²⁰ U pojedinim izvorima u uporabi su i nazivi The Salafist Group for Dawah and Combat i The Salafist Group for Call and Combat. GSCP se 2006. pridružio Al Qa’idi djelujući pod imenom “Al Qa’ida u islamističkom Magrebu” (Al Qa’eda in the Islamic Maghreb-AQIM). Vidi: National Counterterrorism Center, 2008.

preuzevši operativni mrežu i logističke izvore GIA-e, GSCP je postao središnjom islamističkom oružanom organizacijom u Alžiru (Mobley, Rosenbach, 2005). Slabljenju GIA-e pridonijela je i široka amnestija militantnih islamista koja se u Alžiru u okvirima “Građanskog ugovora” (*Civil Concord*) provodi od 1999. kad je predsjedničku dužnost preuzeo Abdelaziz Bouteflika.

Završavajući ova razmatranja opravdano se upitati o perspektivi jedne od najmoćnijih i najbrutalnijih terorističkih organizacija današnjice? Nesporno je da broj članova GIA-e u odnosu na početke njezina djelovanja bitno manji. Prema procjenama, GIA je 2002. imala između 800 i 1.500 članova raspoređenih u manje grupe od 50 do 100 ljudi, dok kasnije procjene američkog State Departmenta govore o manje od 100 članova, što je u skladu s izjavama alžirskih vlasti o postojanju samo 30 članova GIA-e (Groupe Islamique Arme (GIA) Dossier). Teško je utvrditi točnost tih procjena. No, ostaje činjenica da radikalna GIA, decentralizirano organizirana, tvrdokorno posvećena stvaranju alžirske islamističke države još uvijek predstavlja ozbiljnu terorističku prijetnju.

ZAKLJUČAK

Nastanak, postojanje, djelovanje i konačne ciljeve terorističkih organizacija u islamskom svijetu uvjetovalo je/uvjetuje više razloga. Autokratski režimi islamskih država (otprilike 4/5 država s većinskim muslimanskim stanovništvom nedemokratski su režimi) i politika Zapada predvođenog SAD-om, ciljevi i konačni učinci te politike, zasigurno su središnji razlozi koji u suvremenim uvjetima generiraju postojanje terorizma islamskog predznaka. Nemogućnost dijela muslimanskog svijeta da zbog niza razloga ostvari svoje političke ciljeve miroljubivim sredstvima, izloženost poniženjima i kršenju ljudskih prava značajnog dijela muslimanske populacije, njihova neimaština i bijeda, nezadovoljstvo lošom vladavinom u matičnim državama, osjećaj ugroženosti i nezadovoljstvo globalnim previranjima na međunarodnoj političkoj sceni te protuamerikanizam čimbenici su koji kontinuirano pridonose kadrovskom te funkcionalno-organizacijskom obnavljanju terorističkih organizacija u islamskom svijetu. Kumulativni efekt prikazanih razloga uvjetovao je da je terorizam koji posljednjih desetljeća provode islamske terorističke organizacije postao ne samo znatna prijetnja nacionalnoj sigurnosti većine islamskih država, nego i globalna prijetnja sigurnosti međunarodnog poretka. Dodatno, utiranjem vjerske dimenzije u političke procese i krajnje političke ciljeve, pretvaranjem islama u radikalnu oružanu ideologiju ta je prijetnja posljednjih godina još više pojačana. Sve to zajedno terorizam islamskog predznaka čini vrlo složenim fenomenom za čije je iskorjenjivanje potrebno mnogo više od dosad učinjenoga. Dakako, ostaje i pitanje je li taj terorizam uopće moguće eliminirati? Nacionalne protuterorističke akcije islamskih država ili međunarodne protuterorističke akcije iz okvira “rata protiv terorizma” (dominantno represivne) mogu uništiti pojedinu ćeliju neke islamske terorističke organizacije, pa i cijelu organizaciju. No, to nipošto neće iskorijeniti islamski terorizam koji je stanoviti pokret, s čvrstom ideološkom, a sve više i religijskom ukorijenjenošću. Pozivi muslimanskoj populaciji za pridruživanjem terorističkim organizacijama, populaciji koja se osjeća nezadovoljno, obespravljeno i poniženo, a koje teroristički vođe kontinuirano upućuju, unutar bitnog dijela populacije

još uvijek nailaze na plodno tlo. Islamski teroristički pokret još uvijek ima, a očito će imati i u budućnosti, znatan broj pristaša. Stoga je za iskorjenjivanje islamskog terorizma ili pak sprječavanje njegovih učinaka nužno posvetiti pozornost i eliminiranju uzroka koji u islamskom svijetu uvjetuju terorizam. Pritom treba imati na umu svu složenost islamskog svijeta te pozornost posvetiti svim aspektima i dimenzijama tog svijeta: socijalnim, sociopsihološkim, vjerskim, ideološkim, povijesnim, gospodarskim, kao i unutarnjopolitičkim i vanjskopolitičkim.

Argumenti izneseni u radu upućuju na to da unutar islamskog svijeta postoje bitne različitosti. Promatrano kroz prizmu oružanih, odnosno terorističkih organizacija, uočava se slojevitost islamskog svijeta. U islamskom svijetu postoje sekularne terorističke organizacije i terorističke organizacije koje djeluju u okvirima koncepta političkog islama. Te oružane organizacije nisu samo suprotstavljenih ciljeva, nego često i u međusobnim vrlo brutalnim sukobima. Iako prema ciljevima bitno različite i međusobno suprotstavljene, prema brutalnosti terora koji provode one su zapravo vrlo slične. Također, u pojedinim slučajevima (Palestina) i sekularne i islamističke terorističke organizacije imaju identičan krajnji strateški cilj – oslobođenje Palestine i stvaranje palestinske države, pri čemu se razlikuju u pogledu unutarnjeg uređenja države: sekularna (Fatah) ili islamistička (Hamas, Palestinski islamski džihad). Između islamizma i terorizma ne može se u potpunosti staviti znak jednakosti. Svi islamisti nisu i teroristi niti su svi teroristi u islamskom svijetu islamisti, neki su i sekularisti. Za ostvarenje ciljeva islamisti se služe različitim sredstvima: a) socijalno-karitativnim i misionarskim djelovanjima; b) političkim djelovanjima političkih stranaka i pokreta kroz legalne i legitimne političke procese i institucije; c) korištenjem radikalnih sredstava, uključujući oružano nasilje i terorizam. Analiza oružanog dijela islamističkog pokreta (pobornici džihada) također upućuje na zaključak o nepostojanju jedinstvenosti i monolitnosti. Njihove je različitosti moguće promatrati na nekoliko bitnih razina: a) strategijske različitosti koje podrazumijevaju djelovanje na globalnoj razini (Al Qa'ida) ili pak nacionalnim razinama (GIA, Hezbolah, egipatska Islamska grupa.); b) pripadnost različitim religijskim grupacijama – suniti i šiiti; c) unutarnji raskoli i sukobi u pogledu uporabe strategija i sredstava za ostvarenje ciljeva – politička ili oružana.

LITERATURA

- Anderson, S. i Sloan, S. (1995) **Historical Dictionary of Terrorism**. New York and London: The Scarecrow Press Inc.
- Armed Islamic Group, Council on Foreign Relations, Updated: October 2005, preuzeto sa: <http://www.cfr.org/>, učitano 17. srpnja 2007.
- Builta, J. A. (1996) **Extremist Groups: An International Compilation of Terrorist Organizations, Violent Political Groups and Issue-Oriented Militant Movements**. Chicago: University of Illinois Press.
- Chapman, C. (2002) **Izraelsko-palestinski sukob – Čija je obećana zemlja?** Zagreb: STE-Press.
- “Constitution of the Palestine Liberation Organization”, preuzeto sa: <http://www.us.israel.org/jsource/Peace/plocon.html>, učitano 12. svibnja 2002.

- Dawisha, I. A. (2003) **Arab Nationalism in the Twentieth Century: From Triumph to Despair**. Princeton: Princeton University Press.
- Čekolj, Ž. (2004) "Terorizam, izazov današnjeg vremena", **Glas koncila**, 7. 11. 2004.
- Encyclopedia of World Terrorism** (1997) New York: M. E. Sharpe, Inc.
- Esposito, J. (1999) **The Islamic Treat: Myth or Reality?** (treće izdanje), Oxford, New York: Oxford University Press.
- "Fatah", preuzeto sa: http://www.us-israel.org/jsource/Terrorism/fatah_program.html., učitano 18. srpnja 2002.
- "Federation of American Scientists, FAS, Intelligence Resource Program, Muslim Brotherhood", preuzeto sa: <http://www.fas.org/irp/world/para/mb.htm>, učitano 15. veljače 2008.
- "Federation of American Scientists, FAS, Intelligence Resource Program, al-Gama'at al-Islamiyya", preuzeto sa: <http://www.fas.org/irp/world/para/ig.htm>, učitano 15. veljače 2008.
- Fletcher, H. (2008) **Jamaat al-Islamiyya**. Council on Foreign relations, preuzeto sa: <http://www.cfr.org/>, učitano 15. travnja 2008.
- Fuller, E. G. (2003) **The Future of Political Islam**. New York: Palgrave MacMillan.
- Gerges, A. F. (2005) **The Far Enemy: Why Jihad Went Global**. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Groupe Islamique Arme (GIA) Dossier**, Center for Policing Terrorism, At the Manhattan Institute, preuzeto sa: http://www.cpt-mi.org/terrorist_org.html, učitano 30. lipnja 2008.
- Halliday, F. (1996) **Islam and the Myth of Confrontation**. London: I.B. Tauris.
- Hiro, D. (2003) **The Essential Middle East: A Comprehensive Guide**, New York: Caroll and Graf Publishers.
- International Crisis Group (2004) "Islamism, Violence and Reform in Algeria: Turning the Page", International Crisis Group **Middle East Report**, No. 29, July 30, 2004.
- International Crisis Group (2005) Understanding Islamism, **Middle East/Nort Africa Report** No 37, 2 March 2005.
- International Policy Institute for Counter-Terrorism, **Terrorist Organizations, Palestinian Islamic Jihad (JIC)**, preuzeto sa: www.counterterror.org.il/
- Hamas, Memorial Institute for the Prevention of Terrorism (MIPT), **MIPT Terrorism Knowledge Base**, preuzeto sa: <http://www.tkb.org/>, učitano 11. siječnja 2008.
- Hamas Profile**, preuzeto sa: israel.nysernet.org.
- Hamas's Organizational Structure, Membership, preuzeto sa: www.arabia.com/.
- Hamid, S. (2007) "Engaging Political Islam to Promote Democracy", Progressive Policy Institute, PPI, **Policy Report**, preuzeto sa: http://www.ppionline.org/documents/Political_islam_06272007.pdf, učitano 17. rujna 2008.
- Hezbollah, Memorial Institute for the Prevention of Terrorism (MIPT), MIPT Terrorism Knowledge Base, preuzeto sa: <http://www.tkb.org/15>, učitano 15. prosinca 2007.
- Hizballah, preuzeto sa: <http://www.globalsecurity.org/military/world/para/hizballah.htm>.
- Janke, P.; Richard, S. (1983) **Guerrilla and Terrorist Organizations: A World Directory and Bibliography**. New York: Palgrave Macmillan.
- Kepel, G. (2002) **Jihad: The Trail of Political Islam**. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Kepel, G. (2006) **The War for Muslim Mind: Islam and the West**. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Kulenović, T. (2008) **Politički islam: Osnovni pojmovi, autori i skupine jednog modernog političkog pokreta**. Zagreb: V.B.Z.
- Laqueur, W. (1987) **The Age of Terrorism**. Boston: Little Brown.

- Long, E. D. (1990) **The Anatomy of Terrorism**. New York: The Free Press.
- Matthews, E. M. (2003) "What Is the Difference Between Islam and Islamism?", George Mason University, **History News Network**, 9-08-03, preuzeto sa: <http://hnn.us/articles/1671.html>, učitano 10. srpnja 2008.
- Mobley, B.; Rosenbach, E. (2005) **GSCP Dossier**, Center for Policing Terrorism, At the Manhattan Institute, preuzeto sa: http://www.cpt-mi.org/terrorist_org.html, učitano 10. ožujka 2008.
- National Counterterrorism Center, (2007) **Report on Terrorist Incidents – 2006**, Washington DC.
- National Counterterrorism Center (2008) **2007 Report on Terrorism**, Washington DC.
- O'Ballance, E. (1997) **Islamic Fundamentalist Terrorism, 1979–1995 – The Iranian Connection**. London: Macmillan Press.
- Palestine Legislative Council, **Results of the Council elections according Affiliation**, preuzeto sa: <http://www.palplc.org/english/election/aff.html>, učitano 17. siječnja 2003.
- Pipes, D. (1998) **Distinguishing between Islam and Islamism**, Center for Strategic and International Studies, preuzeto sa: <http://www.danielpipes.org/article/954>, učitano 10. srpnja 2008.
- Roy, O. (2004) **Globalised Islam: The Search for a New Ummah**, New York: Columbia University Press.
- Roy, O. (2007) **The Failure od Political Islam**. London, New York: I. B. Tauris.
- Savić, D. (2003) **Palestinsko pitanje i terorizam**, magistarski rad, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti, Zagreb.
- Schmid, A. (1984) **Political Terrorism: A Research Guide**, New Brunswick: TransAction Books.
- Schwartz, S. (2005) **Dva lica islama**. Sarajevo: Tugra.
- Štrbić, J. (1999) "Islamski fundamentalizam se zbog neuspjeha u svojoj jezgri širi i na Balkan" (preneseno iz Frankfurter Allgemeine Zeitung), **Vjesnik**, 9. rujna 1999.
- The Palestine National Charter, preuzeto sa: http://www.us.israel.org/jsource/Peace//PLO_Covenant.htm, učitano 17. veljače 2005.
- Townshend, Ch. (2003) **Terorizam**. Sarajevo: TKD Šahinpašić.
- Westcott, K. (2002) "Who are Hezbollah", **BBC News Online**, 4 April, 2002.
- Whittaker, J. D. (ur.) (2001) **The Terrorism Reader**. London, New York: Routledge.
- Wilkinson, P. (2002) **Terorizam protiv demokracije: Odgovor liberalne države**. Zagreb: Golden marketing.

ISLAMIC ARMED ORGANISATIONS AND ISLAMISM IN THE CASE OF THE MIDDLE EAST

MIRKO BILANDŽIĆ

University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences

Political Islam (Islamism) refers to a political strategy, which since the second half of 20th century represents the dominate articulation of Muslim political aspirations. Islamism is the common name for the political ideologies that consider that Islam is not just a religion but a political system. Even essentially prominent, political Islam is only one of political orientations in the entire Islamic world and with this is not a uniformed movement. There are many differences within it: from social-charitable activities across the political doing to the use of violent and armed action (jihad). Diversity within Islamism is visible and in the armed organizations. Many of them have different goals. However, when they have identical or similar goals between them occur disruptions and internecine conflicts (and armed), primarily due to the different notions what strategy and resources, political or military, use to achieve the utter goals. Also, within the Islamic world, there are armed organizations that do not belong under the frame of political Islam (secular) concept.

Key words: POLITICAL ISLAM, ISLAMISM, PALESTINE LIBERATION ORGANIZATION (PLO), HAMAS, HEZBOLLAH, FATAH, ISLAMIC ARMED GROUPS